

ואפילו לפי הטעם הראשון, גם למנהגנו, שקורעים את הגט מיד לאחר נתינתו לאשה, יש לכתחילה להחתיים עדים, אף כי לא נשתמש בהם לראיה בעתיד. והטעם – לחוש לדעת רבי מאיר ש'עדי חתימה כרתי' (תרומת הדשן רלב; בית שמואל קל,א).

דף ד

הערות ובאורים בפשט

זכי לא בעי רבי אליעזר חתימה היכא דליכא עדים כלל, היכא דאיכא עדים בעי, דאמר רבי אבא: מודה ר"א במוזיף מתוכו שהוא פסול – כבר תמחו התוס' מה ענין 'שלא לשמה' למוזיף מתוכו? והסבירו שגזרו חתימה שלא לשמה אטו כתיבה שלא לשמה. והרשב"א הסביר בדרך אחרת, שכיון שלפעמים צריכים להסתמך על החתימה, כגון שמתו עדי המסירה וכדומה, ממילא נחשבת החתימה כתורף הגט, וכל דיני הגט עליה. ואף על פי שהחתימה אינה משמשת אלא כראיה על מעשה הגירושין, ואינה מהוה חלק הכרחי לגט ולגירושין לדעת רבי אליעזר, מכל מקום, נתנו עליו דיני הגט עצמו (ראה בהסבר הדברים: תורת גטין קלא,ו; חידושי הגר"ט סח; שיעורי הגר"ש רוזובסקי סי' 1).

וכתבו ראשונים, שהוא הדין לשאר פסולי הגט, פוסלים גם כשהם בחתימה לבדה, כגון שחתמו ללא ציווי הבעל (תשב"ץ ח"ב קכב) או חתימה ב'חך תוכות' (האר"ך לדון בזה בתרומת הדשן רכח), ומסקנתו להחמיר מדרבנן, אם לא כשכבר נישאת בגט זה, שלא תצא מבעלה. וכבר דנו הקדמונים רבות בכל זה ובכיו"ב).

ואכן, רב אשי שתריך אחרת, 'הא מני רבי יהודה', יש לומר שסובר שאין נידוננו כנידון 'מוזיף מתוכו' שמודה בו רבי אליעזר. וכן יש לומר, שלפי רבא, אין הכרח לכל תירוצי הגמרא. ויש לומר שלפי דעתם (שהם בתראי) אף לרבי אליעזר כשר כשהחתימה אינה לשמה. (כך צידד בים של שלמה; ובתרומת הדשן שם; ובבהגר"א קל סק"ז. וע' בפני יהושע על הגמ' 'מהרי"ן אדר"א'). אמנם יש לומר שסברת רב אשי אחרת, שלא מסתבר שמשום חשש רחוק כזה שחתמו שלא לשמה (שהרי 'רוב בקיאי' הם...), שגם אם כן הוא, אינו אלא פסול דרבנן, לא מסתבר שיתקנו מפני כן אמירת 'בפני נכתב' שתעכב אף בדיעבד. (רמב"ן להלן ה).

– יש להקשות, למה הגט פסול, יקצוץ את החתימה ויתננו לה? (הקושיא לפי שיטת התוס' והרשב"א (להלן כא) שאין פסול 'מחוסר קציצה' אלא בששינה צביונו של הגט באופן ניכר, כגון מחובר ותלשו, או שחתכו מקלף גדול). והיה מקום לומר, שחתמה בפסול הרי היא נותנת שם פסול על הגט כולו (ולא רק שבגט ישנה חתימה פסולה), ושוב לא יתכשר גם אם נסיר את החתימה. אמנם יש לומר שהקושיא מעיקרא ליתא, שהרי כתב הרא"ש (בתחילת המסכת) שהשליח, כמו שהאמינוהו לומר 'בפני נכתב' כן האמינוהו על עצם הדבר שהוא אכן שליח הבעל. מסתבר אם כן, שכל זה דוקא כשמביא גט חתום, שלא חשוד לזייף חתימות, אבל בגט ללא חתימה, אינו נאמן. ולפי זה מובן, שאי אפשר להכשיר את הגט אם יקצוץ את החתימה. (הגר"ח מטעלו. בספר הזכרון 'כצאן יוסף' סי' ו; יא).

זאתא רבי אליעזר למימר מובלעות נמי לא' – מלבד פרש"י, יש להוסיף שהם סמוכות ממש, בתוך תחום שבת של העיר שבארץ. ולכן גם הזכיר 'ללוד', לומר שהיא ממש מובלעת בתוך תחומה. וכן יש לדייק גם מלשון רש"י. (תוס' הרא"ש)

(ע"ב) 'דכיון דאיכא עולי רגלים משכח שכיחי' – ומחוצה לארץ, אף כי גם משם עולים לרגל, אין העולים משם מצויים כאן הרבה, אם מפאת ריחוק מקומם, חוזרים לבתיהם מיד ואינם

שוהים בירושלים. או מפני סיבות אחרות. (ע' במאירי במשנה).
ויש שרצו להוכיח מכאן כדברי התוס' בפסחים (ד:): שאין חיוב עליה לרגל מחוצה-לארץ, (וכבר תמהו
מאין מקורם - ע' משנה למלך, קרבן פסח א) - אמנם יש לדחות הראיה, שאף אם יש חיוב עליה, אינם
'שכיחי' כל כך, מפני סכנת הדרכים לבוא ממרחק, או כנוצר לעיל. (עיני כל חי; ברכת אברהם, ועוד).

'המביא גט ממדינת הים ואינו יכול לומר בפני נכתב ובפני נחתם, אם יש עליו עדים יתקיים
בחותמיו' - המלה 'עליו' צריכה באור, שאם הכוונה עליו ממש, דהיינו, שחתומים על הגט עדים,
הרי גם אם יכול לומר 'בפני נכתב...' אין מאמינים לו שהוא שליח אם אין עליו חתימות, שחוששים
שמה זייפו (ר' לעיל), ומהו 'אם יש עליו', הלא מוכרח שיהיה חתום?
אלא ודאי הכוונה שיש עדים שמצויים לקיים ולאשר את נאמנותו. ו'עליו' כמו 'אודותיו'. (הגר"ח
מטעל, סימנים ו, יא; אילת השחר. ע"ש).

'והויגן בה... לרבא ניחא לרבה קשיא' - כבר עמד הרשב"א על השאלה, אם יש ל'והויגן בה'
קשר ישיר לשאלה על רבה. שלכאורה נראה ששייך להקשות גם ללא אותו הסבר, אלא מגופה של
הברייתא. והסביר זאת בשתי דרכים. יעוין שם.

והמהרש"א (להלן רע"א) תירץ, שמהברייתא כשלעצמה ניתן היה לתרץ, ש'אינו יכול' הכוונה לאלם,
ויכול הוא לכתוב 'בפני נכתב ובפני נחתם' ויועיל לענין ה'לשמה', אך לא לענין הקיום, שלענין זה
צריך אמירה דוקא, כדיני עדות (כדלהלן ה: שצריך הגדה בבית דין). ולכן הקדימו לומר שהעמדתו ב'פקח
ונתחרש' (והתוס' הסבירו את ההכרח להעמיד כן. וע' רש"ש וחכמת מנוח בהסבר דברי התוס'), וכיון שכך, קשה
על רבה, מדוע מספיק בעדי קיום, הלא עתה אין מועיל שיכתוב 'בפ"נ ובפ"נ', כמו שלא מועילה
אמירתו, שדינו כשוטה וקטן.

(ואמנם, אין דבר זה מוסכם, שאלם לא יכול לקיים חתימותיו או לכתוב בפ"נ - ע' ר"ן להלן ט; שו"ת ריב"ש רמ; רמ"א
אה"ע קמב, ז וערוה"ש שם ל; קצות החושן מו סקי"ט).

ציונים וראשי פרקים, לעיון

עדי חתימה ללא עדי מסירה - שיטת התוס' (בד"ה דקיימא. וע' בדבריהם בקידושין ט. ד"ה כתב) ורבנו
אפרים והרא"ש (להלן פו), שלרבי אליעזר, אם אין עדי מסירה, אינו גט גם אם ישנם עדי חתימה.
והרי"ף (להלן פו) והרמב"ם (גירושין א, טז) סוברים, שרבי אליעזר מודה לרבי מאיר שגם עדי חתימה
מספיקים לבדם. וכן דעת עוד ראשונים (ע' בדף פו). אלא שבמקרה כזה, שאין עדי מסירה, צריכה
החתימה לכל דיני הגט מדין תורה (ריטב"א. וע' שו"ע אה"ע קל; חזון איש אה"ע פו, לט).
וכן כשהתגלה שעדי המסירה היו פסולים או קרובים, אפשר להסתמך על עדי החתימה לשיטה זו
(רמב"ם שם. וראה 'ברכת אברהם' כאן שעמד מדוע עדי החתימה כשרים ואין כאן דין 'נמצא אחד מהם קרוב או פסול'
שפסולים כולם).

אמנם, כתב הרי"ף שלכתחילה צריכים עדי מסירה דוקא. וכן משמע מהרמב"ם (שם א, טו). וכבר תמהו
הרא"ש (שם) על סברת הדבר.

בבאור סברת הרי"ף שעדי החתימה מספיקים לדעת רבי אליעזר - נאמרו באחרונים דרכים שונות
(על פי הסבר הרי"ף להלן פו): ע' קצות החושן ז, ז; נתיבות המשפט כח סק"ז; ישועות יעקב קלג, א; אבני נזר אה"ע
קעב; חדושי הגר"ח הלוי - עדות פ"ג; חידושי הגרש"ק, ב; שערי ישר ז, ד, ה; חדושי הגר"ט גטין סי' סב; אגרות
משה יו"ד ח"א מח; אה"ע ח"א עח; קהלות יעקב ד; בית ישי סד.

שיטת רבנו תם (מובא בתוס' כאן) הפוכה משיטת הרי"ף; שאפילו רבי מאיר הסובר 'עדי חתימה כרתי',

מודה שצריכים עדים בזמן נתינת הגט לאשה, שאין דבר שבערוה פחות משנים. ורבי מאיר אינו אלא מוסיף שכדי לחול עליו שם 'שטר' צריכים חתימת שני עדים. (וע' בר"ן וב. בדפי הרי"ף ד"ה ויש) שהביא מן הירושלמי שאף לר"מ צריך עדי מסירה 'כדי להחזיקה בתורת גרושה', ומשמע קצת שאין זה מדין תורה, וכתב שם על זה 'וכן דעת רבנו תם'. וצ"ע.

ובזכר יצחק (ח"א כ,א) כתב שרבנו תם יחיד כנגד כל הראשונים. וצ"ב, שהרא"ש (להלן פו) נראה שנקט כשיטה זו, וכן בשו"ת מהרי"ק – שורש עב בד"ה ואמנם קשיא. וע"ע בחידושי הגר"ח על הש"ס שתלה זאת במחלוקת רש"י ונמו"י.

דף ה

הערות ובאורים בפשט

'והא אשה דלא שכיחא ותנן האשה עצמה מביאה גיטה ובלבד שצריכה לומר בפ"נ ובפ"נ' – יש לשאול, מה קשה על רבה, שמא צריכה לומר משום קיום החתימות, שהרי רבה אית ליה דרבא? ויש לומר, שמשמע לגמרא שדין אשה כדין שליח רגיל, שאין די בקיום החתימות אלא צריך עדות על 'לשמה', וגם במקום שיש עדים מצויים לקיימו, כבאותה מדינה, משמע שצריכה לומר. (שם לא כן, היה למשנה לחדש שמספיק בקיום חותמיו ואין צריך עדות ד'בפ"נ ובפ"נ). (מהר"ם שיף)

'שלא תחלוק בשליחות... תא שמע דבעא מיניה שמואל מרב הונא, שנים שהביאו גט ממדינת הים... בי תרי דמייתו גיטא, מילתא דלא שכיחא ומילתא דלא שכיחא לא גזור בה רבנן. והא אשה דלא שכיחא... שלא תחלוק בשליחות' – צריך ליתן טעם מדוע באשה המביאה גיטה אומרים אנו 'שלא תחלוק', ובשנים המביאים גט אין אומרים כן?

יש לומר, שבשנים, על כרחנו דינם חלוק, שהרי במקום שצריך לומר משום קיום החתימות (כבמדינה למדינה בארץ ישראל, שאף לרבה צריך), שנים המביאים שם גט אינם צריכים לקיים כלל, שאין לך קיום גדול מזה שמעידים שהבעל שלחם לגרש בגט זה. ולכן גם בחו"ל לאחר שלמדו, כיון שלא שכיח בתרי, לא גזור ואין צריך לומר. לא כן באשה המביאה, שצריכה לומר בפ"נ בכל מקרה, אומרים בה 'שלא תחלוק בשליחות'.

ולפי זה, הוא הדין כששתי נשים הביאו גט ממדינת הים, צריכים לומר בפ"נ ובפ"נ, שאומרים בהן 'שלא תחלוק', ואין אומרים כאן 'מילתא דלא שכיחא', שהרי אינן חלוקות מכל שליח בנוגע לקיום, שלא כשני אנשים. (אור שמת, הל' גירושין ז, יד. ובלא"ה י"ל בפשיטות, הלא כל הטעם שא"צ בשנים, משום ז'מה אילו יאמרו בפנינו גרשה' וזה לא שייך אלא בכשרי עדות. וכמוש"כ הרשב"א והריטב"א, ונפסק בשו"ע אה"ע קמב, יח).

'דבעא מיניה שמואל מרב הונא' – הגם שרב הונא, תלמידו של רב היה, ורב – חברו של שמואל, היה שמואל צריך לו ושאל ממנו שאלות (תוס' להלן יא: ד"ה יתיב). ואולי 'רב הונא' אחר הוא זה, שהיה בתקופת רבי (מהר"ץ חיות כאן ורש"ש להלן יא: וע' חידושי מהרי"ט – קידושין ע. דתרי רב הונא היו, אך לפי"ז לכאורה צ"ל 'רבי' הונא, שהיה ריש גלותא בזמן רבי. ודוחק לשנות הגרסא כאן ובחולין, וכן בובחים מו: ובמנחות קי. וע' ערכין ט: ז'אף שמואל סבר כרב הונא... ואף רבי סבר כרב הונא... וצ"ע. ומה שכתב מהר"ץ חיות בשם התוס' להלן, במחכ"ת נראה ששגה בזה, ע"ש. וע"ע בהגהות מלא הרועים להלן יא:).

'וכי תימא אעביד לחומרא – נמצא אתה מוציא לעז על גיטין הראשונים' – 'יש לדקדק' – כתב ה'פרי חדש' (ב'מנהגי איסור' – או"ח תצו, באות יב) – 'בדין קהל אחד, שזה כמה שנים שנהגו קולא בדבר אחד, ורוצים להסכים לבטל אותו והמנהג ולהחמיר בדבר, אם יש לחוש להוצאת לעז על הראשונים או לא?'